

## Тема 12: «Філософська концепція людини»

Людина – це «суцільна» проблема будь-якого філософствування, адже той, хто зуміє відповісти на питання «що є людина взагалі?», зуміє відповісти й на питання «що є я». Отже, зуміє більш ґрунтовно осмислити власне призначення в світі, смисл власного існування, розумно поставити життєві цілі і здійснити їх. Відповідь на це питання – одна з найважливіших передумов осмисленого, розумного життя.

На перший погляд, тут немає нічого складного. Кожен із нас упевнено виділяє людину з навколишнього світу. Її відмінність від усіх інших істот є очевидною. Однак у чому саме вона полягає? У цьому сенсі людина й сьогодні залишається таємницею. Можна лише наблизитися до пізнання того, чим є людина.

Дослідники вважають, що людина на 70 % істота біологічна (їсть, спить тощо) і на 30 % істота соціальна (формується в соціумі й залежить від нього).

Дитинча тварини від народження має інстинкти, що допомагають йому орієнтуватися в тому, що їстівне, а що ні, на кого можна нападати, а кого боятися. Людська дитина після народження — найбільш не пристосована до життя серед усіх живих істот. І повноцінною людиною вона може стати лише в середовищі собі подібних, які дадуть їй знання про навколишній світ, на вчать працювати, спілкуватися й жити з іншими людьми.

Однак, формуючись і розвиваючись як соціальна істота, людина залишається одночасно частиною природи. Це визначає її фізичні життєві потреби — їжа, повітря, певні фізикохімічні властивості середовища, у якому вона може нормально існувати (склад атмосфери, рівень радіації, тиску тощо). Отже, людина — істота біологічна. Проте соціальне і біологічне в ній нерозривно поєднані. Так, усі люди мають майже однакову будову організму, проте повністю розвинути всі закладені в ньому можливості людина може лише в суспільстві. Однією з таких можливостей є **здатність до спілкування** з іншими людьми через розмову, читання й письмо, а також самовираження. Тому, на думку дослідників, людина — істота біосоціальна, що існує, формується й розвивається під впливом двох середовищ — природного та соціального.

**Людина** поєднує в собі біологічні та соціальні риси. При цьому термін «людина» науковці використовують, щоб визначити людину в біологічній класифікації як вид, що наділений розумом. Це поняття відображає спільні якості всіх людей. Окремого представника людства, якому властиві передусім природні якості, носія спільних якостей людського роду, називають **індивідом**. Як уже згадувалося, людина є істотою, що не може повноцінно існувати поза суспільством. У будь-якому суспільстві є норми і правила, дотримання яких дають змогу людям співіснувати разом. Людина мусить вивчати ці правила, щоб успішно функціонувати в суспільстві. Саме тут індивід стає **особою**.

Людина як особа завжди має свою **індивідуальність** — сукупність своєрідних і неповторних якостей — психічних, фізичних, соціальних, що відрізняють одну людину від іншої. Усвідомлення людиною своєї індивідуальності, значення своїх якостей у суспільстві перетворює її на

## **особистість.**

Шлях усвідомлення людиною себе, своєї унікальності й водночас подібності до інших людей та належності до різних соціальних груп, свого місця у світі приводить до визначення її **ідентичності**, а сам процес називають самоідентифікацією (самовизначенням).

Людина – унікальне творіння Всесвіту. Вона важкодоступна для вивчення, незбагненна, загадкова. Ні сучасна наука, ні філософія, ні релігія не можуть сповна розкрити сутність людини. Називаючи ті чи інші якості людини, філософи шукають серед них визначальні, принципово важливі, виділяють серед них то одні, то інші: людина є політична істота (Аристотель); це мисляча істота (Р. Декарт); людина – це істота, яка виробляє знаряддя праці (Б. Франклін); це тварина, яка має юність користуватися знаряддями праці (К. Гельвецій); людина розумна (гомо сапієнс) (К. Лінней); це єдина істота, яка знає, що вона є (К. Ясперс); людина - актор, тобто яка грає (Хейзінга); за визначенням К.Маркса, сутність людини становить сукупність усіх суспільних відносин.

Ці визначення, як і інші, тут не названі (а їх можна нарахувати понад 20), склалися поступово, залежно від того, як розкривалися творчі можливості людини в процесі її еволюції. І доки існує людство, триватимуть пошуки людиною відповіді на запитання – хто ж вона є? І будь-яке його вирішення залишатиметься таким же незавершеним, як і історія людства, проблемою, тому що кожна людина дає ці визначення сама собі.

### **Самореалізація особи**

Відомо, що найбільш повне розкриття здібностей людини можливо лише в суспільно значущій діяльності. Причому важливо, щоб здійснення цієї діяльності детерміновано не тільки ззовні (суспільством), але і внутрішньою потребою самої особистості. Діяльність особистості в цьому випадку стає самодіяльністю, а реалізація її здібностей у даній діяльності здобуває характер самореалізації.

Фрейд був одним з перших, хто спробував побачити в домінантних інстинктах людини потребу в самореалізації. Самореалізація, за Фрейдом, локалізується в несвідомому шарі людської психіки і виявляється в «прагненні до задоволення», притаманному людині з народження. Цієї інстинктивної потреби в самореалізації протистоять нав'язані суспільством імперативні вимоги культури (норми, традиції, правила і т.д.), основна функція яких складається в цензурі за несвідомим, у придушенні інстинктоподібних потреб.

Чимало сторінок присвячує характеристиці потреби в самореалізації Е. Фромм. Він пов'язує її з потребами. Для мислителів матеріалістів, не підлягає сумніву, що прагнення людини до самореалізації має не інстинктивне, а філогенетичне походження і, зобов'язано своїм існуванням «другій людській природі», яка включає в себе: а) трудовий спосіб існування; б) наявність свідомості; в) специфічний людський вид взаємин між людьми - спілкування за допомогою другої сигнальної системи. Завдяки цьому людина стала «суспільною твариною». Але соціальне становлення людини супроводжувалося формуванням і такої фундаментальної, суто людської потреби, якою з'явилося прагнення до відокремлення. Саме прагнення до відокремлення, що стало можливим на визначеній історичній ступіні розвитку суспільства, з'явилося передумовою

розвитку людської індивідуальності, а отже і потреби в самореалізації. Таким чином, звідси випливає, що потреба, прагнення до самореалізації - родова потреба людини.

Особливість потреби в самореалізації полягає в тому, що задовольняючи її в одиничних актах діяльності (наприклад, написання роману, створення художнього твору) особистість ніколи не може задовольнити її цілком.

Задовольняючи базову потребу в самореалізації в різних видах діяльності, особистість переслідує свої життєві цілі, знаходить своє місце в системі суспільних зв'язків і відносин. Було б грубою утопією конструювати єдину модель самореалізації «узагалі». Самореалізації «узагалі» не існує. Конкретні форми, способи, види самореалізації в різних людей різні. У полівалентність потреби в самореалізації виявляється й одержує розвиток багата людська індивідуальність.

Ось чому, говорячи про всебічну і гармонійно розвиненої особистості, потрібно підкреслювати не тільки багатство і всебічність її здібностей, а й (що не менш важливо) багатство і різноманіття потреб, у задоволенні яких здійснюється всебічна самореалізація людини.

Суспільство активно впливає на процеси формування і розвитку особистості за допомогою своєї виховної діяльності. Виховання – це процес підготовки людей до того, щоб вони могли виконувати необхідну корисну діяльність. В ролі вихователя виступають найрізноманітніші суб'єкти: суспільство, держава, нація, суспільна група, політична партія, громадська організація, трудовий чи військовий колектив, церква, школа, група однодумців, сім'я і т.д. Суб'єктом виховання може бути й окремо взятий індивід. Відповідно бувають різними й об'єкти виховання. Вони різняться за віком, статтю, національністю, соціальним станом, освітою, професією, фахом, індивідуальними схильностями тощо. Дуже важливою формою виховання особистості є самовиховання особистості. Система виховання включає в себе цілі. Найбільш загальна мета виховної діяльності суспільства полягає в тому, щоб передати новому поколінню людей соціальний і духовний досвід, підготувати підростаюче покоління до продуктивної праці та інших видів діяльності. За видами діяльності розрізняють такі види виховання: трудове, економічне, екологічне, правове, моральне, естетичне, релігійне, фізичне та інші. За типом суб'єкта розрізняють сімейне, шкільне, військове виховання. Засоби масової інформації володіють потужним виховним впливом.

### ***Сенс життя людини. Проблема людського щастя.***

Сенс життя, сенс буття — філософська та духовна проблема, що має відношення до визначення мети існування, призначення людства, людини як біологічного виду, одне з основних світоглядних понять, що має величезне значення для духовно-морального становлення особистості.

Питання про сенс життя також може розумітися як суб'єктивна оцінка прожитого життя та відповідності досягнутих результатів початковим намірам, як розуміння людиною змісту та спрямованості свого життя, свого місця у світі, як проблема впливу людини на навколишню дійсність та постановки людиною цілей, що виходять за рамки його життя. У цьому випадку мається на увазі необхідність знайти відповідь на питання:

«У чому полягають життєві цінності?»,

«Що є метою життя?» (Або найбільш спільною метою життя людини як такої, людини взагалі),

«Навіщо (Для чого) мені жити?».

Питання про сенс життя - одна з традиційних проблем філософії, теології та художньої літератури, де вона розглядається переважно з точки зору визначення того, у чому полягає найгідніший людини сенс життя.

Уявлення про сенс життя складаються в процесі діяльності людей і залежать від їх соціального становища, змісту розв'язуваних проблем, способу життя, світорозуміння, конкретної історичної ситуації. У сприятливих умовах людина може бачити сенс свого життя в досягненні щастя і благополуччя; у ворожому середовищі існування, життя може втратити для неї свою цінність і сенс.

Питання про сенс життя люди ставили і ставлять досі, висуваючи конкуруючі між собою гіпотези, філософські, теологічні та релігійні пояснення. Отримані відповіді на ці питання формували науку. У даний момент наука в змозі відповісти з певною часткою достовірності на конкретні запитання на кшталт «Як саме...?», «За яких умов...?», «Що буде, якщо...?». Ненауково поставлені запитання, типу «У чому (що є) мета (сенс) життя?», «Навіщо мені жити?» залишаються в рамках тільки філософії і теології. Біологічні основи виникнення подібних питань досліджуються в психології. (Див. також Суїцид). Окремо можна помітити, що в рамках психології запитання «Яка мета життя людини взагалі?» може бути вивчене (і вивчається), оскільки психологія оперує поняттями «мета», «людина» і «життя».